

ՀԱՎԱՐՇ ՎՐԴ. ԳՈՒՅՈՒՄՃՅԱՆ

(Կարողիկոսական փոխանորդ
Դամասկոսի բեմին)

ՀԱՅՐԵՆԱՍԵՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ¹

«Հովի քաջ զանձն իւր դնի,
ի վերայ ոչխարաց»:

ՀՈՎՀ. Ժ 11:

այրենասիրությունը մեկն է հավետ ողբացյալ շնորհազարդ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի շնորհալիորեն տոկուն նկարագրին և մեծ անհատականության գծերին, որոնք իրենց թեզանով և առէջով կհորինեն անոր լուսավոր դիմագիծը:

Հայրենասիրությունը իբր մարդու հոգիի շիղերեն սարքված յոթնալար քնար, ունի իր իմաստասիրությունը, ինչպես մարդկային կյանքի ամբողջությունը հորինող հոգեկան, իմացական, ընկերային և այլ զանազան երևույթներ:

Ըստ երջանկահիշատակ հայրենասերի՝ «Հայրենասիրությունը մի բնական զգացում է հաստատված մեր սրտի խորքերում: Ինչպես բնական է սերը դեպի ծնողները և դատապարտելի այն որդու վարմունքը, որ անարգանքով է վարվում նրանց հետ, նույնչափ բնական է սերը և դեպի Հայրենիքը և դատապարտելի դեպի նորա շահերը ցույց տված ապերախությունը: Մենք ոչ միայն մեր ծնողների զավակներն ենք, այլև մեր Հայրենիքի. մեր կյանքի առաջին վայրկյանից կապված ենք Հայրենիքի հետ, նորա օդն ենք շնչում, նորա ջուրը խմում, նորա բերքերով կերակրվում: Բնական է նույնպես և մարդու սերը դեպի յուր բնիկ ժողովուրդը: Մեր երակների մեջ նույն արյունն է վազում. նույն վարքուբարքով, սովորություններով, նույն անցյալով և ապագա հույսերով

կապված միմյանց հետ: Ամենքի բերանում նույն լեզուն է հորջորջվում և հարյուրավոր և հազարավոր տարիների պատմություն, անցյալի հիշողություն, ուրախություն և վիշտ, հաջողություն և կամ ձախողություն ընդհանուր է ամենքի համար...»:

Հայրենասեր Հայրապետի համար հայրենասիրությունը կներկայանար բոլորովին տրամաբանական, հաշտ և համերաշխ, և բարձրորեն գիտակից երևույթով. ան ունեի իր Մայր Հայրենիքը, սկիզբն ու վախճանը իր ասդենական գոյության, և որդեգրյալ երկրորդ հայրենիքները, ասպնջական կիբանանն ու Սյուրիան, որոնց հանդեպ կտածեր և կհորդորեր իր զավակները որ տածեն որդիական սեր և գուրգուրանք, քաղաքային և քաղաքացիական հավատարմություն և հնազանդություն, ինչ որ սրտագին հորդորն է նաև Հայ Եկեղեցվո պետ Նորին Սուրբ Օծնություն Գեորգ Զ. Կաթողիկոսին: Հայրենասիրությունը արգելք չէ երբեք հանդուցյալ Հայրապետի որդեգրյալ Հայրենյաց հանդեպ տածած սիրուն: Ընդհակառակը, առաջինը երաշխիքն է երկրորդին և ով որ տիրապես հայրենասեր չէ, չի կրնար սիրել, անկեղծորեն, բոլորանվեր սրտով, որդեգրյալ Հայրենիքը, նա կսիրեր Մայր Հայրենիքը և նույն սիրո կհորդորեր ամենքը, առանց դուզն ինչ թերանալու զմեզ հյուրընկալող Հայրենյաց հանդեպ մեր ունեցած մեր պարտականության մեջ, ինչպես որ Մեծն Լիբանան կամ ազնիվ Սյուրիա տրդիական սեր և գուրգուրանք պիտի ակնլալին արտասահմանի իրենց զավակներին, նույն ատեն ու-

1. Եավարջ վարդապետ Գույումճյանի ներկա հոգևածը տպագրվում է փոքր կրճատումներով:— ԽՄԲ.

բախանալով, որ անոնք հնազանդ, հավատարիմ և բարի քաղաքացիներ և կամ բնակիչներ են զանազան երկիրներու մեջ: Հայրենասեր Հայրապետի սիրտը կտրտիւր սիրովը Հայրենյաց իբր աղբյուր ներշնչման և մխիթարութեան: «...Մեր ձեռքն է միայն մեր պատմական Հայրենիքի մի փոքր մասը, ավերի քան մի միլիոն հայ բնակչութեամբ, հայրենի ավերակներով, ուր մեր կյանքի գոյութեան խարխալ պիտի մնա այսուհետեւ ևս. բայց մեր ժողովրդի մեծագույն մասը հայրենագուրկ է և ցրված... Հայրենագուրկ և դադափարագուրկ կյանքով ապրել չենք կարող. ազգային տեսակետով ապարսխտ այս նոր պայմանների մեջ պետք է զորանա և ուժանա Հայրենիքի և հոգեոր Միութեան դադափարը ավելի լայն և ավելի խորը, լուսավոր հասկացողութեամբ»:

Հայրենիքը հասարակաց և խանդակաթմայր ըլլալու և միասնականութեան գիտակցութեան ոսկեշղթան պետք է որ ի մի զոգն Հայրենյաց և Միջուտքի բոլոր հայերը. նույն շղթայի օղակներու թուլացումով և անկումով քայքայվեցան և սպառնալու անհետացան Պոլոնիո և այլ երկիրներ տարագրված հարյուր հազարավոր հայրենակիցները, որոնց հուշքը կարեւոր կիսոցն Հայրապետի սիրտը: Նա իբր անխառն հայրենասեր, ծնած է հայ ժողովրդի ծոցեն, անոր հետ շնչելու և անոր սիրուն մեռնելու համար: «Հազիվ 18 տարեկան, արձակուրդի օրերուն կերթա Արագածի վրայով Անիի հնութիւնները տեսնելու: Այս 14 օրվա պտույտն ու այցելութիւնը շատ խոր տպավորութիւն կթողուն ապագա գրագետ բանասերին վրա և կտողորեն զինքը հայրենասիրական դպացումներով, զորս չէր դադրած արտահայտելու, ինչպէս վերագործին իր բոլոր ընկերներուն, նույնպէս ալ՝ կյանքի ամբողջ տեղութեանը՝ իր քարոզներուն, դասախոսութեանց և գրական արտագրութեանց մեջ անգամ»:

«...Իզմիրլյանի կաթողիկոսութեան օրով կվարն խորհրդականի պաշտոնը և աքսորվելու սպառնալիքը անտեսելով՝ հողային խնդրի պատճառով օրթոդոքսութեան դիմող կեջըլու գլուղաքաղաքի դավանափոխ համայնքը՝ երեք շարթվան ընթացքին՝ Մայր Եկեղեցիին ծոցը կվերագործին, զղջման թուղթ ստորագրել տալով և կստանա հատուկ օրհնութեան գիր Իզմիրլյան կաթողիկոսին»:

Ազգին ցավերը կնկարագրեն նույն ինքն հանգուցյալ Հայրապետը՝ հայրենասերի չերմ զգացումներով.

«1914—15 թվականի աղետաբեր օրերին Վասպուրականի, Ալաշկերտի և Վանա լճի

հյուսիսային գավառների հայ ժողովուրդն ստիպված էր տեղահան լինել և դաղթել դեպի Էյմիածին և Արարատյան երկիրը. ականատես էինք այն աղեկտուր տեսարանին, որ կատարվում էր մեր շուրջը. իբրեւ Եղրայրական օգնութեան վարչութեան անդամ և ի պաշտոնն շփման մեջ էինք բոլոր շրջանների դաղթականութեանց հետ, հարկավոր նյութական և բժշկական օգնութեանները կարգադրելու: Երասխի ափերից մինչև Էյմիածին, պողոտայի երկու կողմերը, վանքի ընդարձակ անտառի և ձնմարանի բակի և պարտեզի մեջ, պարիսպների տակ փռված էին մոտավորապէս 150.000 փախստականներ բաց երկնքի տակ...»

«Ճանապարհի հոգնածութիւնը, շատերը ոտքով և ճյուռապատ լեռներով անցած, սննդի պակասութիւնը, համաճարակները, որպէս հետեանք ստեղծված պայմանների, իրենց ավերն էին կատարում ժողովրդի մեջ, խուլերան, դիվիտներին, ժանտատենդը յուրաքանչյուր օր խլում էին մեզանից մի քանի հարյուր հոգի, և մենք սայլերով հավաքել էինք տալիս դիակները և լցնում փոսերի մեջ, որոնք փռվում էին հատուկ այդ նպատակի համար»:

«Տեսնելով այս սրտաճմլիկ երեւոյթները, միտք հղացանք նկարիչներ հրավիրել, որպէսզի տեսնեն իրենց աչքերով այդ ամենը և գեղարվեստորեն պատկերացնեն այն դժոխքը, որ վիճակվել էր մեր ժողովրդին՝ իբրեւ նշավակը մարդկային պատմութեան: Եկել էր, ի միջի ալոց և Մարտիրոս Սարգսն, հայ նկարչական արվեստի տաղանդավոր ներկայացուցիչներից մեկը, բայց ահավոր տեսարանների տպավորութեան տակ հիվանդացավ և չկարողացավ դիմանալ և շարունակել գործը»:

«Եվ ինչպե՞ս կարելի էր դիմանալ այդ ծովածալալ, սիրտ կեղեքող, մահվան ճիրաններում գալարվող եղբայրների տեսարանների առաջ. տեսնել հազարավոր երեխաներին, պատանիներին, կանանց և տղամարդկանց, պառավներից և ծերերից ոմանք արդեն մեռած, ոմանք տանջանքների մեջ կիսամեռ կմախք դարձած, նետված դետնի վրա, լացովի լինելով օգնութեան կանչող աղաղակներով» (Դեպի լույս և կյանք):

Հայ ազգային և Հայրենյաց դժբախտութեան իբր նոր իմն ողբասաց Երեմիա կամ երազատես Եզեկիել, Վիրգիլիոսի Ենեականին կամ Դանտեի Դժոխքին վայել բարձրութեամբ կեղերերգեր մահասարսուռ տեսարանները և կխարանիւր ոճրագործ մարդկութեան անիծապարտ ճակատը:

«Ե՛նչ լեզու կարող է ամենադուզն շփով

պատկերավորել պատմության այդ մեծ, անսահման ողբերգությունը, եղեռնը, որ կատարվեցավ մեր գլխին: Ի՞նչ լեզվով խոսենք, որ մեր ցավը, մեր անհատակ վիշտը, բողոքը անարդարության դեմ լսելի լինի այն ականջներին, որոնցից է կախված արդարության կշիռը վերականգնել: Մենք կրոնավոր ենք, և քաղաքականությամբ չէ որ այստեղ զբաղվում ենք, այլ հանուն արդարության, հանուն տարապարտուց նահատակված միլիոնավոր մեր զոհերի, նրանց փոշիացած ոսկորներին, մեր ձայնն ենք բարձրացնում, որ լսելի լինի, որտեղ պետք է:

«Մարդկային խիղճը չպետք է տանի, որ մի ամբողջ ազգ կարգավորյալ կերպով դեպի մահ քշվի, և մնացորդները աշխարհի շորս կողմը հողմացրիվ լինեն» (առնել):

1926-ին, լենինականի մեծ երկրաշարժի ժամանակ, Վահագն Կաթողիկոսի կողմից կղրկվի ժողովրդի օգնության ու մխիթարության գործին, կյանքի ու մահվան վտանգին:

1934-ին, իբր լիազոր պատվիրակ երջանկահիշատակ խորեն կաթողիկոսի, կայցելել Սուրբ Էջմիածնա գրեթե բոլոր թեմերը և արարական ասպնջական երկիրները, և Սփյուռքի հայության մեջ կստեղծե մեծ խանդավառություն Հայրենիքի և Մայր Աթոռի հանդեպ, Էջմիածնի Մայր Տաճարի նորոգության համար հանգանակելով կարեւոր գումար մը: Պատերազմի սկիզբը, համազգային հանգանակության ձեռնարկին-

րու գլուխը անցնելով կհանգանակե 120.000 դոլար՝ Կարմիր Բանակի պատերազմի ադետյալներուն և 85.000 դոլար՝ Սասունցի Դավիթ տանկերու զորագունդին ի նպաստ» (Հորեյլանական հայտագիր):

Ահա թե ինչո՞ւ անոր մասին բարձր կհնչե վկայությունը Նորին Սուրբ Օծություն Ազգիս Ընդհանրական Հայրապետ Գեորգ Զ. Կաթողիկոսին, որ անոր հիվանդության առթիվ կպատգամե.

«Գարեգին Կաթողիկոս ճշմարիտ բարեկամն է Հայ Ժողովուրդին, Հայ Եկեղեցւոյն և Հայ Հայրենիքին, ու հարազատ զավակը Սուրբ Էջմիածնի: Ան սիրող և պահպանողն է հայ մշակույթին և հիւրավի կվայելի անհուն սերն ու համակրանքը ամբողջ հայ ժողովուրդին, հայ մտավորականության և հայ եկեղեցականության, ինչպես նաև Մեր: Նորին Սրբությունը արժանի է սրտեռանդն ու շարունակության և խնամքի: Արդարեւ, ողբացյալ գիտուն կրոնապետի սրտի քնարին ամենեն զգայուն և հեշտալուր լարն էր հայրենասիրությունը:

Անոր լուսապսակ ճակատի և լուսավոր դեմքի ամենեն փայլուն շառայլն է հայրենասիրությունը՝ պրիսմակի յոթը գույներու էն փայլուն ճառագայթը:

Վերջին ժամանակներու ամենեն շատ բախտող և կարեւոր կոտտացողն է սիրտը Գարեգին Ա. հայրենասեր Հայրապետին:

Հովիվ Բաշ և աճձնդիր...:

